

Jean Jacques Rousseau a novověké vnímání přírody

II. část

Z: K. Stibral: Proč je příroda krásná? Praha 2005

Způsobů, modů nazírání na přírodu, a vlastně i důvodů jejího „estetizování“ (i uctívání vůbec) můžeme najít u různých myslitelů novověku celou řadu. Nikde však nejsou tak zvýrazněny a komplexně propojeny jako u Jeana Jacquese Rousseaua (1712–1778), jehož ideje do takové míry ovlivnily celou řadu dalších pokolení.

Jak jsme viděli především v minulé kapitole, nebyl Rousseau prvním, kdo hlásal význam přírody i „přirozenosti“¹, jeho rozsáhlé texty však zasáhly jeho současníky i následovníky zcela výjimečným způsobem. Rozšířil estetické vnímání přírody, objevující se zatím spíše u elit, do širokých vrstev. Snad nikdo také tak důrazně nepostavil proti sobě přírodu a civilizaci. Jeho význam se také nevyčerpává poukazem na krásu přírody – přírodě přisoudil řadu nových funkcí. Jak říká F. X. Šalda, Rousseau se „vsákl v celou naši přítomnost a jest jeden z úhelových kamenů, o něž se opírá“.² A to platí jak o oblasti politicko-sociální, tak i estetické.

Pokusím se zaměřit na Rousseauovo vnímání přírody takovým způsobem, aby byla lépe ukázána celá šíře jeho různých pojetí, resp. způsobů, modů pohledu na přírodu, v nichž se prolínají funkce estetické i jiné. Protože právě v Rousseauových myšlenkách se jako v ohnisku scházejí prakticky všechny novověké motivy estetizace přírody. Navázal bych tak co do výkladu po jednotlivých modech např. na Gerhardiho práci v *Zeitschrift für Ästhetik*³, který se věnuje funkcím krajiny – přírody – v Rousseauově díle. Domnívám se však, že rejstřík těchto funkcí je třeba poněkud rozšířit. Otázkou také zůstává, zda by nebylo lepší používat např. slovo *modus* ve smyslu úhlu pohledu. Pojem funkce příliš implikuje představu účelu, cíle.

ROUSSEAUOVY MODY NAZÍRÁNÍ NA PŘÍRODU

Asi nejvíce do popředí bych dal *modus*, na který v této práci často upozorňuji – a to figuru, **modus náboženský**. U Rousseaua není příroda pouze mrtvou hmotou, ale naopak živoucím důkazem, ba ztělesněním existence Boží. Vše, co opouští ruce Boží, je dobré – proto i příroda je dobrá a krásná. Vše kolem svědčí o harmonii a řádu, který je krásný. Tyto úvahy však nejsou až tak zajímavé a nové – vyskytují se již dávno před Rousseauem. Zajímavé a nové (resp. silnější než u Shaftesburyho) je to, co z toho vyplývá pro uctívání Boha. Pro relativně proticírkevně zaměřeného Rousseaua už totiž není podstatná bohoslužba v chrámu či formalizovaná modlitba. Modlitbou je teď pro něj obdiv a estetické zalíbení v největším díle i projevu Božím – v přírodě.

Jak píše sám: „Vstával jsem každého rána před východem slunce. Šel jsem sousední štěpnicí... Tu procházej se modlil jsem se, moje modlitba nepozůstávala v planém pohybování retů, ale v upřímném povznesení srdce ke stvořiteli té milování hodné přírody, na jejíž krásy jsem patřil. Nikdy jsem se nemodlil v pokoji, zdá se mi, že zdi a všechna ta lidská malá díla se staví mezi Boha a mne. Rád ho pozoruji v jeho dílech, když moje srdce povznáší se k němu... modlitba pozůstávala více v obdivování a v pozorování než v prosbách.“⁴ Nebo přímo při nadšení z jezerní krajiny: „Neznám důstojnějšího holdu božstvu nad tento němý obdiv, jaký probouzí zírání na jeho díla a jaký se nevyjadřuje obširnými úkony. Chápu, jak málo víry mají obyvatelé měst, kteří vidí jen zdi, ulice a zločiny.“⁵

Význam přírody pro věřícího tedy velmi stoupá. Tradiční schéma přírody jako díla Božího je zde naplňováno novým obsahem. Příroda již pro Rousseaua v zásadě nahrazuje církev při styku s Bohem. V přírodě je novověký člověk Bohu blíže. Odtud vede cesta k onomu novověkému slovnímu spojení „chrám Přírody“. A co je nejzajímavější, estetická libost z vnímání přírodního estetična je současně *modlitbou* k jeho tvůrci. Akt estetického souzení je současně aktem náboženským.

Jak již bylo řečeno v souvislosti s Holanďany a Angličany – estetizace přírody souvisí určitě s protestantismem. (Rousseau je